

Лекція 4

Етнометодологічні дослідження явищ повсякденного світу

3. "Гарфінкелінт" або метод руйнування

Отже, вчений виходить з гіпотетичного твердження, згідно з яким в основі соціальної взаємодії лежать буденні передумови, правила, що маються на увазі (тобто фонові очікування) і визначають перебіг її. Ці передумови схожі в усіх учасників актуальної ситуації. Перед початком зустрічі учасники передбачають таку єдність контекстуального знання. Впевненість у цьому ґрунтується на успішному, раціональному, адекватному перебігу попередніх схожих взаємодій. Г. Гарфінкель сподівався, що порушення нормального перебігу взаємодії виявить у чистому вигляді фонові очікування, які лежать в основі актуальної ситуації. Він скористався оригінальним експериментальним засобом — методом руйнування стабільних і впорядкованих повсякденних соціальних ситуацій. Г. Гарфінкель залучив до проведення дослідження студентів-добровольців і здійснив чотири серії експериментів.

Технологія експериментів *першої серії* була такою. Експериментатор як учасник повсякденної соціальної ситуації відмовляється інтерпретувати, розуміти описи очікувань, пояснень, переживань інших учасників. Він висловлює сумнів щодо адекватності описів вербально або мімікою та жестами. Пояснення визнаються нераціональними, спільний запас знань — недійсним, як наслідок — ситуація стає некерованою. Подальша цілеспрямована взаємодія ускладнюється чи взагалі стає неможливою, оскільки немає основи її — спільних буденних передумов як засад взаємодії. Отже, експериментатор мав залучити незнайомого або товариша до звичайної розмови, а потім вдавати, що він не розуміє значення повсякденних розмовних висловів на кшталт "як справи?", і наполягати, щоб співрозмовник пояснив значення своїх реплік. Наведені нижче випадки — типові приклади таких зустрічей.

Випадок 1

Суб'єкт: Привіт, Рей! Як почувається твоя дівчина?

Експериментатор: Що означає "як почувається"? Ти маєш на увазі фізичне чи духовне самопочуття?

(С.): Я просто питаю, як вона почувається... Що це з тобою?

(має роздратований вигляд).

(Е.): Нічого. Все ж поясни, що ти маєш па увазі?

(С.): Гаразд, облишмо... Як справи на факультеті?

(Е.): Що означає "як справи"?

(С.): Ти сам розумієш, що це означає.

(Е.): Але я справді не розумію.

(С.): Що з тобою? Ти нездужаєш?

Випадок 2

Мій друг сказав мені: "Поквапся, інакше буде пізно". Я запитала, що він має на увазі під "пізно" і якого моменту часу це стосується. На його обличчі з'явилися подив і злість: "Що за безглузді запитання! Чого це я повинен пояснювати такий вислів? Що з тобою сьогодні? Чому я повинен усе відкласти й аналізувати, чи так я кажу? Всі розуміють мою мову, ти що — виняток?".

Випадок 3

"Жертва" привітно помахала рукою,

(С.): Привіт... Як справи?

(Е.): У якому розумінні? Моє здоров'я, мої фінансові справи, мої успіхи в університеті, мій душевний стан чи мій...

(С.) (*обличчя почервоніло, раптово перестає себе контролювати*). Та ти що? Я просто намагаюся бути з тобою ввічливим, а ти... Якщо відверто, до біса мені твої справи!

Випадок 4

Розмовляючи зі своєю нареченою, експериментатор запитував про значення різних слів, які вона вживала...

Перші півтори хвилини вона відповідала на запитання, неначе вони були обґрунтованими і природними. Відтак після кожного запитання вона двічі або тричі повторювала: "Чому ти запитуєш мене про це?" Вона розхвилювалася і здавалася наляканою, вираз обличчя і жести її стали неконтрольованими. Вона скаржилася, що я змушую її нервувати; вимагала, щоб я "припинив". Взявши журнал, вона прикрила ним своє обличчя, потім зробила вигляд, що захоплена читанням. Коли я запитав, чому вона розглядає журнал, вона стиснула губи й ігнорувала будь-які подальші зауваження.

У другій серії студента-експериментатора інструктували наближати обличчя до обличчя співрозмовника, щоб їхні носи доторкнулися. Наслідком було сприйняття співбесідником поведінки експериментатора як сексуально мотивованої. Цікаво, що саме так тлумачили дії студента всі, з ким він спілкувався, незалежно від статі, віку, характеру попередніх контактів з ним.

Експерименти третьої серії будувалися так, щоб задовольнити цікавість Г. Гарфінкеля щодо запитання: як людина дивитиметься на знайому ситуацію і що вона побачить у ній, якщо вимагати від неї сприйняття ситуації як такої, що не є "очевидною" та "реальною". Перед студентами ставилося завдання спостерігати протягом години у своїй домівці за поведінкою домочадців так, нібито вони були квартирантами, їх інструктували не діяти згідно з цією роллю, а тільки спостерігати й описувати домашні сцени. Візьмемо уривок зі звіту, який ілюструє типовий випадок: "Невисокий огрядний чоловік зайшов у дім, поцілував мене у щоку і запитав: "Як успіхи в університеті?". Я ввічливо відповів. Він пройшов до кухні, поцілував молодшу з двох жінок і привітався з іншою. Молодша жінка запитала мене: "Що ти хочеш на обід, любий?" Я відповів: "Нічого". Вона знизала плечима і більше нічого не сказала. Старіла жінка, бурмочучи, пересувалася по кухні. Чоловік помив руки, сів за стіл і розгорнув газету. Він читав, поки обидві жінки не подали їжу. Усі троє сіли. Вони обмінювалися порожніми балачками про події дня. Літня жінка сказала щось іноземною мовою, викликавши сміх інших".

У своїх звітах студенти "біхевіоризували" домашні сцени, тобто описували поведінку їх учасників. Люди, стосунки і дії описувалися безвідносно до їхньої історії, місця сцени в сукупності життєвих обставин. Студенти зазначали, що такий погляд на домашні ситуації було важко підтримувати. Вони мали докласти великих зусиль, щоб думати про звичні об'єкти — людей, меблі, розташування кімнати — як про незнайомі. Багато звітів закінчувалися різними варіантами на тему "Я зрадив, коли час експерименту минув і можна було повернутися до свого справжнього Я". "Справжнє Я" вони вбачали у "звичайних" обставинах і діях.

В експериментальних ситуаціях *четвертої серії* Г. Гарфінкель просив студентів не тільки спостерігати, а й поводити себе вдома так, начебто вони квартиранти. Така роль передбачає вияв стриманості й офіційності, властивої незнайомим людям. У себе вдома вони повинні були вживати офіційні звернення, розмовляти тільки тоді, коли до них зверталися; брати дозвіл на користування ванною, телефоном, книгами тощо. Деякі студенти побоювалися, що таке завдання спричинить конфлікт у сім'ї і відмовилися виконувати його. Студенти-учасники, які взяли на себе роль квартирантів, були вражені результатами цього експерименту.

Члени сім'ї виглядали цілком розгубленими. Вони наполегливо прагнули зрозуміти причини таких дивних вчинків. Студенти повідомляли, що зміна їхньої поведінки викликала подив; потрясіння, тривогу, збентеження, розгубленість і гнів; багато хто з рідних вважали "гравця" недоброзичливим, неуважним до інших, егоїстичним, неввічливим і навіть непорядним. Домочадці вимагали пояснення: "Що сталося? Що з тобою трапилося? Може, тебе вигнали з коледжу? Ти захворів? Чому ти такий зарозумілий? Ти справді з'їхав з глузду чи просто прикидаєшся?" Члени сім'ї намагалися зрозуміти ситуацію згідно із здоровим глуздом, спираючись на попередні зрозумілі мотиви поведінки студента: він "занадто багато працював в університеті", "захворів", "знову посварився з нареченою" тощо.

Ці експерименти мали на меті, зруйнувавши фонові очікування, позбавити об'єкти і явища взаємодії їхніх побутових, звичних функцій. Г. Гарфінкель пише, що як тільки учасники ситуації позбавляються своїх загальновідомих засад, оточення стає "специфічно безглуздом". Таке безглузде середовище може викликати в учасників збентеження, непевність, внутрішній конфлікт, психосоціальну ізоляцію, загальну стурбованість, яку не можна пояснити, а вони, своєю чергою, супроводжуються різними симптомами сильної деперсоналізації. Структури взаємодії виявляються відповідно дезорганізованими. Такі ознаки свідчать про першорядну важливість фонових очікувань — фундаментальних, але прихованих структур соціального універсуму.

4. Зміст і функції фонових очікувань

Описані Г. Гарфінкелем експерименти включеного спостереження, вельми прості у своїй процедурній основі, виявилися продуктивними для розкриття змісту і функцій фонових очікувань у соціальній взаємодії.

1. Фонові очікування становлять *описи* членами суспільства структур взаємодії, які "бачаться, але не помічаються", постійно наявні під час взаємодії, але не усвідомлюються (тобто образи дії, особистості, об'єкта тощо).

2. Такі образи дії, особистості, об'єкта соціальне схвалені, однакові для всіх членів соціальної спільноти, в межах якої вони виникли і функціонують. Зміст фонових очікувань — ця "природна" мораль групи (моральні правила, санкціоновані групою) — визначається місцем цієї групи в системі соціальних зв'язків.

3. Описи зумовлені цілями взаємодії і "достатні для практичних

цілей".

4. Функції фонових очікувань:

а) стандартизація і типізація будь-якої буденної взаємодії, наприклад взаємодія за правилами давніх приятелів, за правилами подружніх, офіційних, сексуальних, ворожих стосунків тощо;

б) орієнтація і координація взаємодії;

в) виявлення відхилень від "нормального перебігу подій, дезорганізація спілкування;

г) корекція перебігу взаємодії і відтворення умов для успішної (санкціонованої) поведінки.

5. Фонові очікування тісно пов'язані з "соціальними афектами".

Індивід може реагувати на виявлення дезорганізації щоденної взаємодії заціпенінням, збентеженням, гнівом. Проте частіше він прагне відкоригувати, перетворити її на раціонально пояснювану, зрозумівши принципи та правила, яких дотримувався партнер, руйнуючи нормальний перебіг взаємодії. Гарфінкель вважає, що всі учасники виходять з фундаментальної передумови: реальні дії людей — завжди раціональні дії у певній мовній грі. Так, в описаних вище прикладах взаємодія, що почалася за правилом зустрічі давніх приятелів, трансформувалася у взаємодію за правилом поводження з хворою людиною, в іншому випадку — звичайна бесіда перетворилася на сексуальну взаємодію. Соціолог доходить висновку, що зміна очікувань перетворює одну реальну сукупність фактів, які сприймаються, на іншу. Будь-яка можлива модифікація повсякденних очікувань відкриває нові можливості для подальшої діяльності, а індивіди стикаються з новою об'єктивною структурою середовища, породженою цими змінами. Іншими словами, будь-яка типологічна інтерпретація тягне за собою певну систему інших типів (людей, мотивів, ситуацій, дій), сукупність яких становить життєво-практичну версію соціальної структури суспільства в цілому.

5. Рефлексивність

Г. Гарфінкель не обмежився дослідженням змісту і функцій фонових очікувань. Його цікавило питання, як вони формуються "у внутрішньому часі" взаємодії, тому він досліджував умови і способи виникнення їх у конкретній ситуації.

Етнометодолог стверджує, що структури соціальної взаємодії виникають лише у процесі їхнього "опису", інтерпретації. Правила виходять з "обставин їх застосування"; вони виробляються під час самої діяльності, яку організують. Правила не можуть бути

вилучені з контексту, а потім об'єктивовані як такі. Процес набуття взаємодією властивості систематичності розгортається під час досягнення згоди щодо основних принципів опису такої взаємодії. Цей процес називають *рефлексивністю*. Сутність її, за Г. Гарфінкелем, полягає в тому, що "опис, оскільки він є конституюючою частиною обставин, які описує, остільки різними способами неминуче виробляє ці обставини і своєю чергою виробляється ними".

Щоб зрозуміти мовну комунікацію, наголошує Г. Гарфінкель, слід звернути увагу не на те, *що* говорили і *що* було предметом бесіди, а на те, *як* говорили індивіди. Автор пояснює це "як": іронічно, метафорично, алегорично, розповідально, жартома, дискутуючи, у формі запитань і відповідей, двозначне тощо. Взаємне порозуміння виробляється під час "говоріння за правилами" відповідно до фонових очікувань як певної моделі розмови (розповідальної, метафоричної, іронічної тощо). Причому кожний актуальний вислів інтерпретується як свідчення, як вказівка на модель, яка водночас і існує, і виробляється під час розмови. Це формальні властивості буденної розмови, будь-якої практичної дії, які виявляються незалежно від змісту. "Серед своїх повсякденних справ, — зауважує Г. Гарфінкель, — індивіди беруть на віру той факт, що сказане ними буде розшифроване відповідно до методів, якими користуються учасники розмови для виявлення у сказаному його чіткого, зрозумілого, планомірного характеру, оскільки сказане розглядається як підтвердження юрисдикції певних правил — як раціональне". Суттєво, таким чином, "розмовляти за правилами", зрозуміти одне одного і визнавати сказане як сказане за правилами.

6. Дослідження соціального порядку

Фонові очікування є засобами соціальної стандартизації, організації дій, і "цими самими діями індивіди відкривають, творять і підтримують цю стандартизацію". У цьому сутність гарфінкелівського поняття рефлексивності. Суспільство — рефлексивний процес розуміння: структури соціальної діяльності існують лише тому, що вони інтерпретуються, розуміються діяльними індивідами.

Етнометодологія — це дослідження того, як встановлюється і підтримується соціальний порядок. Поняття порядку — теоретичне ядро дисципліни.

Етнометодологія порушує проблему субстанціональної раціональності повсякденного життя. Раціональні властивості соціального світу — це не просто абстракції наукового мислення, це риси

раціональності, властиві самій соціальній поведінці, їх треба лише виявити. "Етнометодологічні дослідження аналізують повсякденні дії як методи, які учасники застосовують з тим, щоб зробити самі ці дії очевидно розумними і практично пояснюваними". Г. Гарфінкель переконаний у тому, що найординарніші, буденні взаємодії мають систематизований і організований характер як результат певного упорядкування, яке уможливорює опис, пояснення чи зв'язний виклад їх. Індивіди конструюють у упорядкованість із наявної різноманітності повсякденних дій під час пояснення цієї різноманітності. Дослідження процесу встановлення порядку збігається з вивченням методів, за допомогою яких під час опису звичайної взаємодії на повсякденному рівні встановлюється її сенс, що є частиною самого процесу повсякденної взаємодії ("поточна реалізація"), і його слід вивчати, беручи участь у цих взаємодіях, тобто "зсередини".

Класичним для етнометодології прикладом самоздійснюваного соціального порядку є черга. Оформлена належним чином (один за одним, причому кожен член знає, хто за ким і попереду кого стоїть, та неухильно дотримується цієї послідовності, з чітким напрямком руху, який фіксує початок і кінець черги в кожний момент часу, чітко дотримуючись властивого саме їй порядку обслуговування, регулюючи швидкість руху своїх членів і дистанцію між ними) черга наочно демонструє притаманні їй властивості, які й роблять чергу тим, чим вона є, — оформленою чергою. Причому ті, хто стоять у черзі, не вважають її чимось незалежним від них, існуючим завжди і всюди, поза їхньою практичною, здійснюваною в певний момент часу діяльністю, тобто вона не має специфічних властивостей, особливих локальних якостей, притаманних лише їй. Саме упорядковувальна діяльність людей і робить чергу чергою. Соціальною упорядкованістю неминуче позначені всі практичні дії повсякденного соціального світу (обмін репліками в розмові, доведення теореми, орієнтація в натовпі тощо).

З позиції етнометодології проблема соціального порядку є суто "виробничою" — проблемою, яка завжди виникає тут і зараз. Соціальний світ упорядковується у термінах спільних соціальних значень на підставі взаємного порозуміння. Соціальний порядок з цього погляду є продуктом діяльності, опису та пояснення. Соціальні значення і соціальний порядок, який вони створюють, є результатом спільної діяльності учасників у ситуаціях взаємодії.

7. Аналіз розмови

Аналіз розмови (*conversation analysis*) — суттєва складова нової дисципліни. Праці Харві Сакса і Г. Гарфінкеля в цій галузі Е. Лівінгстон називає "справжнім діамантом у методологічній короні етнометодології". Аналіз розмови (або конверсаційний аналіз) — це дисципліна, спрямована на вивчення структури розмови. На відміну від традиційної соціології, яка, досліджуючи мову, звертає увагу переважно на "приховані" реальності — цінності, установки, переконання, етнометодологія сфокусована на формальних структурах повсякденних діалогів.

Аналізуючи тексти ненавмисних, спонтанних мовних актів, соціологи виділили такі ординарні події (етапи) бесіди: її початок і кінець, обмін репліками, тематичні й смислові повороти, накладання й повтори реплік тощо. Кожний з цих структурних етапів має цілком визначений початок і кінець, а також містить речення як складову. Х. Сакс і Еммануель Щеглофф створили концептуальні засоби для структурування розмови з урахуванням черговості учасників, серед яких хтось починає і закінчує розмову, змінює тему бесіди, перебиває співбесідника, виправляє помилки. Вони описали деякі формальні структури (або правила) організації розмови, які полягають у з'ясуванні послідовності реплік співбесідника, що піддавалися детальному опису та класифікації. Ці правила дістали назву "правил слідування", а функції їх полягають у регулюванні порядку послідовності реплік у мовних актах, а також у поєднанні процедур інтерпретації. Було з'ясовано, як порушення цих правил перешкоджає розумінню й утруднює міжособистісне спілкування.

Для збирання первісної інформації Х. Сакс і його послідовники використовували аудіо- і відеозаписи. До аналізу залучалися детальні фонетичні транскрипції і все, що чути на плівці, — паузи, повтори, накладання реплік, інтонації тощо. У відеозаписах досліджувались також міміка, погляди, жести, які супроводжували висловлювання співбесідників. Найціннішим вважається аналіз телефонних записів, оскільки в телефонній бесіді можливим є тільки звуковий доступ до партнера, Е. Щеглофф досліджував процеси, завдяки яким досягається ідентифікація, впізнання того, хто розмовляє по телефону. Він детально описав роль самоназв, інтонацій, звернень та інших методів, які співбесідники використовують для вшівлення і досягнення ідентифікації. Етнометодологи провели досить витончені й скрупульозні дослідження. Одне з них присвячено, наприклад,

вивченню початку розмови — перших "п'яти секунд спілкування".

Завдяки працям Х. Сакса було з'ясовано природну організацію бесіди як упорядкованого обміну репліками партнерів, розмова яких має сенс. При цьому осмислене говоріння здійснюється так, що його пояснюваність (природна організація) стає оче-видно непомічуваним атрибутом мовної інтеракції. Співбесідники »; не називають запитання "запитанням", а практично здійснюють акт запитування так, що він стає зрозумілим (очевидно пояснюваним) саме як процес запитування.

З погляду етнометодології, найважливішим досягненням Х. Сакса є те, що він запропонував розуміти бесіду як специфічний соціальний об'єкт, а розмовну практику — як порядокстворю-ючий соціальний процес. Х. Сакс в упорядкованості буденної розмови вбачав проблему соціального порядку і прагнув виявити феноменальні деталі такої упорядкованості.

8. Індексичні та об'єктивні вислови

Під час розмов індивіди використовують переважно два види суджень, які Г. Гарфінкель називав "індексичними" та "об'єктивними",

Значення об'єктів, дій рідко бувають однозначними і простими, швидше, навпаки, вони змінюються залежно від контексту. Щоб вкласти однозначний зміст у те, що говориться, потрібно, аби розмова мала зв'язок з часом і місцем. У контексті людина використовує індексичні вислови, які не можуть бути визначені однозначно, але без пояснень зрозумілі в конкретній ситуації певним людям, залученим до цієї ситуації, їх значення цілком формується ситуативними обставинами. *Індексичні вислови* — судження, значення яких слухач не зможе зрозуміти без знання або ймовірного припущення щодо біографії й мети того, хто вживає вислів, попереднього перебігу розмови, обставин вимови (інтонації), внутрішніх стосунків співбесідників, зв'язку змісту бесіди з іншими подіями — минулими та майбутніми. Вислови ці стосуються певної людини, часу або місця, які прямо не називаються у репліці. Смисл їх змінюється разом з обставинами вживання.

Виявити контекстуальну детермінацію найлегше у повсякденних розмовах. Буденна мова містить багато слів, за допомогою яких вислів визначається ситуативно (коса, ручка, ключ). Словом "ручка", наприклад, можна назвати і ручку дверей, і кулькову ручку або ручку дитини. Лише контекст, у якому слово вживається, надає

йому конкретного значення. У розмові ми визначаємо ситуацію за допомогою, наприклад, особових займенників (я, ти, воно) і прямо вказуємо "тут", "тепер" або "тоді", "це"; ми можемо також показати жестом, коли маємо щось на увазі, словами ми це висловили б як "саме це". Такі слова — прості приклади індексичних висловів. Отже, дії та міркування повсякденного життя індексичні у своїй основі. Значення предмета, явища, зв'язку конкретизуються завдяки контексту і екстралінгвістичним чинникам (жестам, міміці, інтонації тощо).

Г. Гарфінкель говорить про "незціленну індексичність" висловлювань повсякденної мови. Серед близьких людей одна тема розмови може виконати "роботу довгого параграфу, а жести, рухи тіла та інтонації можуть створити контекст, який ми не опишемо і на десяти сторінках". Учений наводить приклади контекстуальної детермінації значень, аналізуючи звичайну розмову між чоловіком і дружиною. (У лівому стовпчику — розмова між подружжям, яка справді відбулася, у правому — інтерпретація її.)

Чоловік:	Дан сьогодні сам вкинув пенні до лічильника на автостоянці, йому ніхто не допомагав.	Сьогодні вдень я забирав нашого чотирирічного сина Дана з дитячого садка; коли ми зупинилися на платній стоянці автомобілів, він зумів дістати до лічильника і вкинути до нього пенні; лічильник розташований досить високо, і раніше хлопчик діставав до нього лише тоді, коли його піднімали.
Дружина:	Ти брав його до магазину грамплатівок?	Оскільки він опустив пенні в лічильник, мабуть, ти зупинявся біля магазину грамплатівок дорогою до дитячого садка чи коли їхали назад. Чи ви ще десь зупинялися?
Чоловік:	Ні, до взуттєвої майстерні.	Ні, я зупинився біля магазину грамплатівок, коли їхав по нього, а дорогою додому ми заїхали до взуттєвої майстерні.
Дружина:	Навіщо?	Одну причину, з якої ти міг зупинитися біля взуттєвої майстерні, я знаю. А насправді, чому ти зупинився?
Чоловік:	Купив нові шнурки для черевиків	Як ти пам'ятаєш, днями я порвав шнурок від коричневих черевиків, тому довелося купити нові шнурки
Дружина:	На твої черевики треба терміново поставити набійки	Я ще дещо мала на увазі: ти міг би віднести до майстерні чорні черевики, на них треба терміново поставити набійки. Ти б краще якомога швидше віддав їх до ремонту

Для нас ця розмова майже нічого не означає. Ми не знаємо, хто такий Дан, де знаходиться магазин грамплатівок і які проблеми у чоловіка зі взуттям... Проте наші співрозмовники чудово порозумілися, оскільки їхні спільні обов'язки, побут, приватний досвід спілкування, взаємне кохання й інтерес дають їм можливість "читати між рядками" і розуміти одне одного без слів. Багато обставин, які подружжя не згадувало в розмові, приймалися ними як

дані. Інші обставини, які сторони вважали зрозумілими, також не були висловлені. В основі лежить відома спільна дійсність, більш-менш невисловлена, яка робить розмову зрозумілою її учасникам.

Висловам розмовної мови властиві неповнота, згорнутість конструкцій, різні інтонації. Вона рясніє двозначностями, натяками, переносними значеннями, недомовками та іншими моментами, які звичайно не стоять на заваді порозуміння між людьми одного мовного та культурного середовища. Для повної передачі значення крім слів слід брати до уваги інтонацію, жести, міміку співбесідника, а також низку інших ознак, які свідчать про те, як учасники осмислюють природу ситуації взаємодії.

Отже, індексичні вислови описують специфічне й унікальне. Місця, об'єкти, події, поведінка людей набувають буденного в буденності саме завдяки індексичним висловлюванням. Останні мають власну раціональність, тобто здатність створювати під час описів діяльності самими її учасниками уявлення про впорядкований характер цієї діяльності. "Термін "етнометодологія", — наголошує Г. Гарфінкель, — стосується вивчення раціональних властивостей індексичних висловів та інших практичних дій як контекстуальне зумовленої реалізації... методів повсякденного життя". Отже, контекстуальна детермінація є основним фокусом етнометодологічних досліджень, а соціологія з погляду етнометодології є наукою про ситуативне творення значень.

9. Буденна і наукова соціологічна свідомість

Г. Гарфінкель зазначає, що, незважаючи на "надзвичайну корисність" індексичних висловів, вони незручні для формального міркування. Це справедливо і щодо точних наук, і щодо соціологічного аналізу. Наукове мислення послуговується переважно "об'єктивними висловами", які описують загальні властивості об'єктів. Завдяки цим висловам об'єкт сприймається як типовий (як представник типу, класу, групи явищ) і, отже, як вільний від контексту. Соціологія як наука має пояснити повсякденні соціальні дії, що становлять важливу частину її предмета, через об'єктивні вислови, які відповідають вимогам формального міркування.

Г, Гарфінкель переконаний, що між соціологами-професіоналами та іншими людьми немає принципової різниці. Усі люди є соціологами у своїй повсякденній діяльності, приписуючи значення діям інших і претендуючи на розуміння їх. Вони є практичними теоретиками: описуючи власні дії, індивід типізує їх,

виходячи зі здорового глузду, із системи значень, спільних для нього та інших членів колективу. Однак робить це автоматично, не рефлексуючи цей процес, буденно інтерпретуючи дії інших учасників і дбаючи про те, щоб зрозумілими були його дії. Метою ж соціологів-професіоналів, які не беруть на віру те, що сприймають їх "побутові" колеги, є розкриття спільних передумов, які надають повсякденному життю впорядкованого характеру.

Г. Гарфінкель, крім того, прагне показати, як буденне мислення дослідника впливає на його наукове мислення. Від вивчення побутових ситуацій учений переходить до аналізу того, як працює практичний розум професіонала. Він уважно вивчає діяльність суддів, психіатрів, соціологів, а також техніку прийняття рішень. Г. Гарфінкель доходить висновку, що наукове знання значно більше пов'язане з буденним розумінням, ніж звичайно припускають. Під час досліджень використовується методологія розв'язання проблем, властива повсякденному мисленню, та й сама професійна практика є повсякденною діяльністю професіонала. Г. Гарфінкель, досліджуючи "практичне соціологічне мислення", підкреслює "природний" зв'язок соціальних наук з буденним розумінням.

Етнометодологія відкидає традиційні соціологічні методи. Дослідницька стратегія етнометодологів передбачає лише включене спостереження в ситуації повсякденного спілкування. Тільки так можна розвивати обґрунтовані теорії соціальної дії, Гарфінкель проголошує: "Етнометодологічні дослідження... спрямовані на підготовку посібників із соціологічних методів, останні жодним чином не доповнюють "стандартні" процедури, а відмінні від них". Традиційна соціологія здійснює вторинну об'єктивацію індексичності повсякденного соціального досвіду, адже вона систематизує, згідно з поняттями й термінами своєї формальної методології, описи досвіду учасників, уже систематизованого в процесі опису його. Справжнім завданням етнометодологічної соціології в цьому разі стає аналіз процесів об'єктивації першого порядку, тобто способів, які застосовують учасники для забезпечення раціональності й описовості їхнього повсякденного досвіду. Іншими словами, етнометодологічна соціологія — це соціологія повсякденного життя.

10. Оцінка етнометодологічної перспективи

Етнометодологічна теорія з моменту виникнення викликає протилежні оцінки соціологів. Одні називають її новим плідним підходом до проблеми сутності соціальних явищ; інші — традиційно

мислячі соціологи — виявляють до неї відверту ворожість. Етнометодологія, безумовно, вказала на важливі ^аспекти спільного життя, без урахування яких важко сформулювати загальні соціологічні положення, що надійно пояснювали б соціальні явища та події. Проте її положення та висновки неможливо просто взяти до відома, додавши до теоретичного та методологічного фонду соціології. Вона підкреслює відносність позитивістського ідеалу соціологічного пояснення, який передбачає при-родничо-наукову за характером об'єктивність та обґрунтованість узагальнень. Етнометодологія вимагає суттєвого перегляду самих засад соціологічного знання, щоб якомога точніше відобразити надзвичайно тонку, двоїсту і конструктивну природу соціальних феноменів. Своїм розумінням соціального устрою етно-методологія утверджує можливість індивідів та їх об'єднань встановлювати та підтримувати порядок завдяки здатності логічно конструювати події зсередини.

Усі читачі й критики підкреслюють складність і туманність гарфінкелівського стилю й авторських визначень етнометодології, але етнометодологічна перспектива настільки інтригуюча й оригінальна, що змушує творчих дослідників пробиватися через цю "темряву" мови Г. Гарфінкеля до сутності нових соціологічних ідей. "Якщо ми приймемо його (Гарфінкеля) погляди, ми ніколи не зможемо бачити соціальний світ таким, яким ми бачили його раніше" (Г. Свенсон).

Висновки

Критики нерідко називають описані вище теорії перспективами. По-перше, це продуктивні перспективи розвитку соціології, що прагне пояснити таємницю природи людського індивіда та структури людського світу, "неприродної природності" повсякденного життя, і, по-друге, це конструктивні перспективи для рефлексуючої особистості.

Драматургійна соціологія, теорія обміну та етнометодологія мають відмінні філософські, епістемологічні й концептуальні засади, їх об'єднує зосередження уваги на повсякденному житті, на міжособистісних взаємодіях у соціальних ситуаціях, а також гуманістична спрямованість, що утверджує відмінний від традиційного образ фундаментальної природи людського буття: творців, які будують власні дії та створюють їхні значення, конструюють нові реальності. Люди живуть у відкритому світі можливостей, оскільки соціальний світ є їх власним творінням.

Теорії, пропонуючи своєрідні, оригінальні моделі розуміння повсякденного світу, не суперечать одна одній, а пояснюють різні сторони нашого життя, їх можна розглядати за принципом доповнюваності.